

Innvandreren som vet hvordan nordmenn har det

Dag Ellingsen

Han ble født på Fyn av to danskfødte foreldre. Han har hatt en finger med i samtlige levekårsundersøkelser. Han er sosiolog med en fortid som cand.real. med kjernefysikk som spesial.

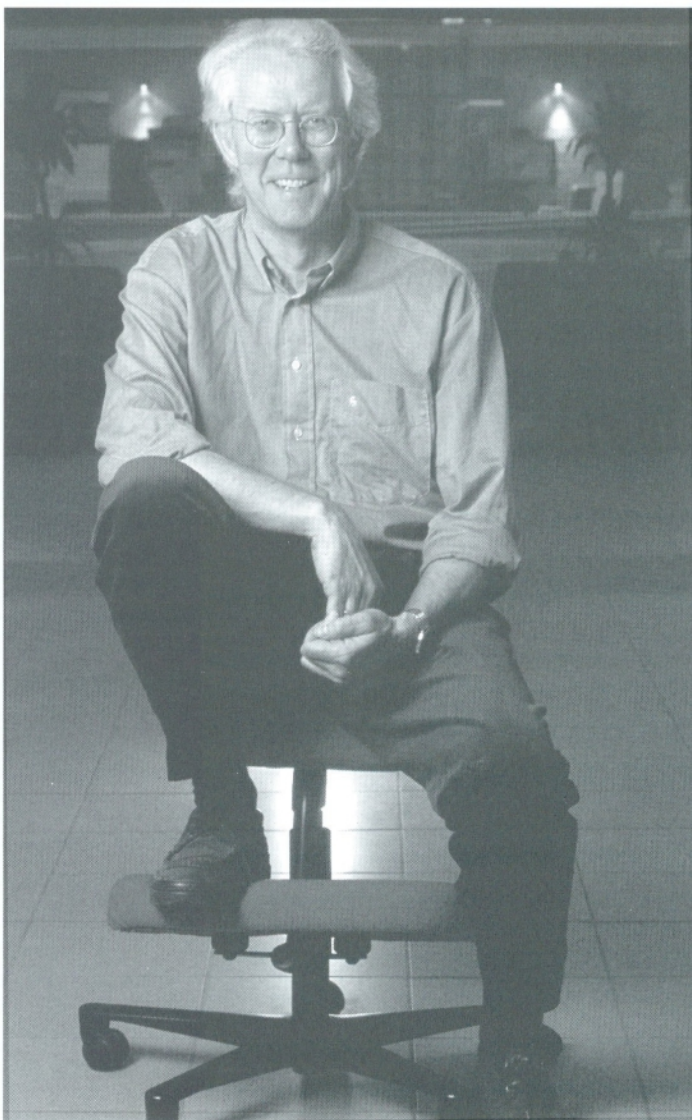
Dagens toneangivende definisjon på "innvandrer" er at han eller hun har blitt født i utlandet eller Norge av to utenlandsfødte foreldre. Arne Andersen tilfredsstiller disse kravene. Hvorfor er han da så interessert i å ta rede på nordmenns levekår? Har han sosialantropologens blikk på oss? Nei.

Så godt som norsk

En del velartikulerte innvandrere og sosialantropologer forteller oss år om annet hvordan vi nordmenn arter oss sett utenfra. Vi blir gjerne beskrevet som noe litt sært i verdens utkant, noe rikt, men litt eksotisk. Arne Andersen kan ikke si at han er blitt slått av "det typisk norske". Sannsynligvis er han nærmere den tilstanden sosialantropologene beskriver som "gone native"; han er blitt som en av oss innfødte:

- Når Danmark og Norge spiller håndball-landskamp, så heier jeg på Norge. Det regner jeg som ganske norsk.

Som alle gode nordmenn lengter han tilbake til den gang en vinter var en vinter, kald og snørrik. Han er ikke født med ski på beina, men "går på ski så bra som man kan gjøre det når man hadde de første ski

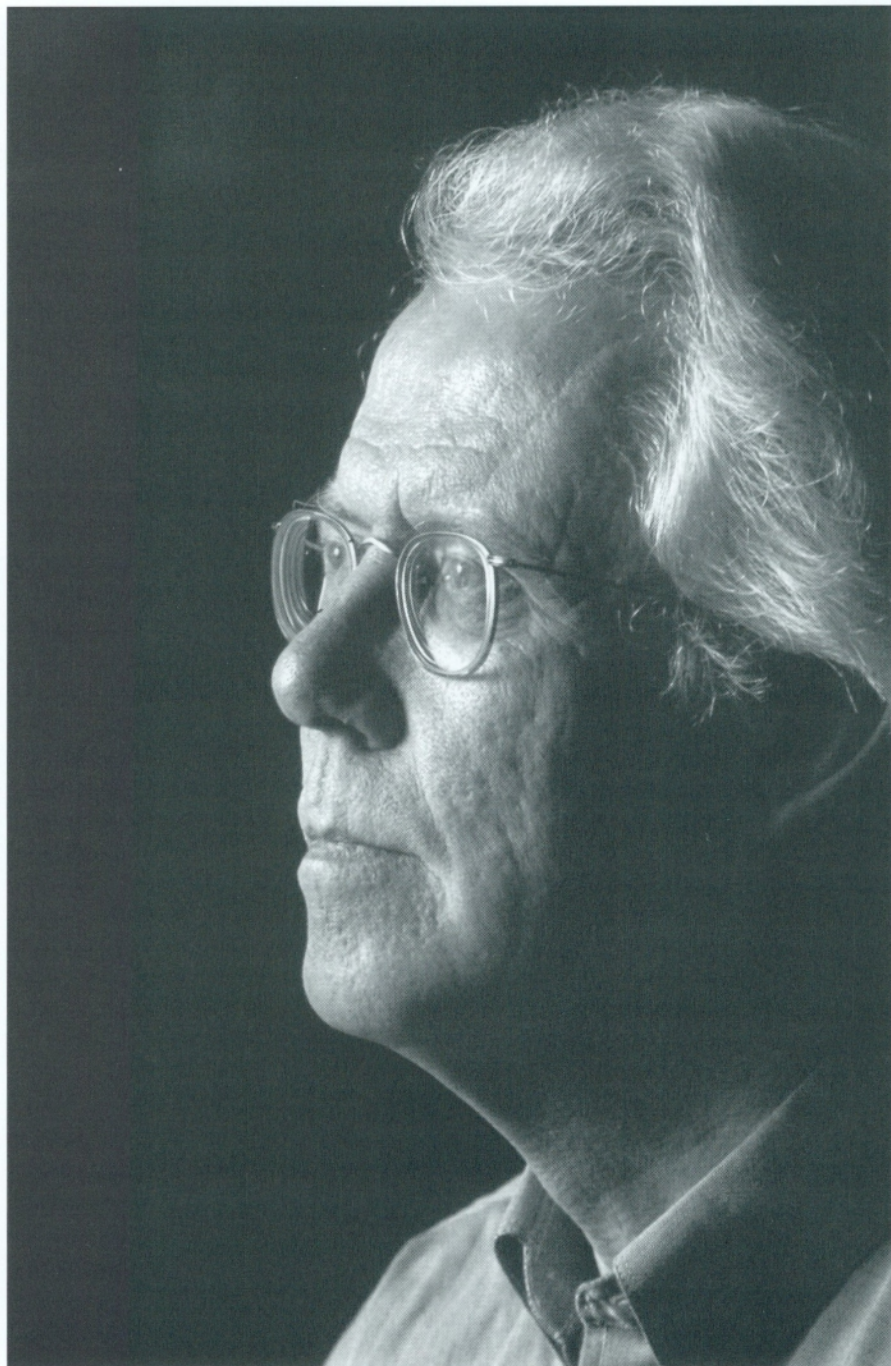
på beina som 28-åring, med det begynte en lang og pinefull prosess." Første Norgesbesøk var en haiketur i de norske fjell og på Vestlandet i begynnelsen av 1960-årene. På slutten av 1960-tallet var han norsk gift, og i full gang med magistergraden i sosiologi på Blindern. Sosiologien hadde han påbegynt i København, etter å ha tatt en annen avgjørende avgjørelse: Han konverterte til sosiologien etter å ha lagt en full cand.real.-grad bak seg.

Levekårenes førstefiolinist

Det må ikke forlede noen til å tro at brente broer og dramatiske brudd er signifikante innslag i hans karriere. For et drøyt år siden fikk Arne blomster, gaver og pene ord etter 25 sammenhengende år i SSBs tjeneste, han begynte her rett før EF-avstemningen i 1972. Og her i Byrået har han heller ikke vimset rastløst fra oppgave til oppgave, og fra avdeling til avdeling. Fortellingen om Arne Andersens liv hos oss er på mange måter fortellingen om levekårsundersøkelsene i Norge. På fritiden spiller han annenfiolin i tradisjonsrike Bryn Orkester, på jobben er han definitivt levekårenes førstefiolinist.

Den første levekårsundersøkelsen ble foretatt i 1973 på regjeringens initiativ, med SSB i en mer underordnet rolle. Andersen var med på datainnhenting, han jobbet på intervjukontoret den gangen. Levekårsundersøkelsen fra 1973 ble ikke etterfulgt før i 1980. I mellomtiden holdt Arne kontakten med levekårsfeltet ved å jobbe med en analyse av kårerne til grupper med lav inntekt.

Fra 1980 til 1995 kom levekårsundersøkelsene stort sett hvert fjerde år. SSBs første egen levekårsundersøkelse i 1980 skilte seg på mange måter fra den første i 1973, først og

fremst fordi den inngikk i OECDs forsøk på å lage en internasjonal sammenliknbar levekårsundersøkelse. Forsøket var bare delvis vellykket, og ble ikke fulgt opp. Men forsøket la grunnlaget for seinere sammenlikninger av levekår i Norden.

Undersøkelsene ble imidlertid inspirert av Levekårsundersøkelsen i 1973 ved at de hele tiden har vært sammenkoblet med data fra inntektsundersøkelsene. Det var framsynt og har vært nyttig, påpeker Andersen. På inntektssiden har vi

Byråprofilen

Samfunnsspeilet ønsker i denne serien å portrettere interessante personer som arbeider i Statistisk sentralbyrå. Personer som vi tror våre lesere vil vite mer om, og som de i noen tilfeller kjenner fra andre sammenhenger. Vi vil lage en slik profil i annethvert nummer og startet i nr. 1/98.

helt siden 1986 hatt et såkalt panel, det vil si at vi har fulgt de samme personenes inntektsforhold årlig så å si helt til idag. Panelmedlemmene kom første gang med allerede i levekårsundersøkelsene i 1980 og 1983. De samme menneskenes inntektsforhold har dermed vært fulgt i snart 20 år, men panelet begynner nå å bli noe preget av frafall.

Undersøkelser hvert år

Den store omveltningen i levekårsundersøkelsene kom i 1996. Undersøkelsene ble ettårige. De fikk årlig ett eller flere hovedtemaer, tidligere hadde hver undersøkelse dekket hele det brede levekårsfeltet. En ny panelundersøkelse, eller bedre: forløpsundersøkelse, ble satt i gang. Nå kan man følge deltakerne i panelet år for år, og forskere bør her kjenne sin besøkstid. Vi har nå vært gjennom en hel runde med de nye undersøkelsene, og Andersen oppsummerer de positive erfaringene slik:

- Først og fremst utnytter vi blandingen av intervjudata og registerstatistikk bedre. For det andre får vi skikkelige forløpsdata. Videre får vi studert enkelte temaer med større hyppighet, særlig gjelder det helse spørsmål og boforhold. Til sist har vi fått et bedre samordnet system for datainnhenting.

Pinlig pengemangel

Men alt er ikke bare glede. I år 2000 skal Tidsnyttingsundersøkelsen gå av stabelen. Her skriver et utvalg av det norske folk dagbok for hva de gjør gjennom døgnet 24

timer, to dager på rad. Utvalget plukkes ut slik at de svarer for forskjellige tider av året, helligdager og hverdager, ferie og arbeid osv. Undersøkelsene er særlig populære hos likestillingsinteresserte: Her finner man ut hvem som gjør hva og hvor mye av det ulønnede hjemmearbeidet som vi kranler så mye om. Vi kan også få en pekepinn om hvor mye ulønnet omsorgsarbeid som blir utført i det norske samfunnet.

- Vi mangler halvannen million på å ha finansieringen av grunnundersøkelsen klar. Norge er et av pionerlandene på slike undersøkelser, det er ikke så mange som har holdt det gående jevnt og trutt siden begynnelsen på 1970-tallet. Det ville vært en flause om vi måtte bryte denne serien fordi vi ikke har penger. Men vi har fremdeles et håp om at Finansdepartementet vil bidra med restbeløpet.

I Sverige og Finland har de også hatt problemer med å skaffe penger til sine undersøkelser av samme slag. I Sverige skar regjeringen gjennom og sa at slike undersøkelser måtte bli gjennomført, til tross for knipne budsjetter: Det har ikke akkurat regnet penger over svenske statistikere de siste årene. I Finland klarte man å skaffe nok "sponsorinntekter".

De forskjellige departementene er de viktigste bidragsyterne når Andersen skaffer "sponsorer" til levekårsundersøkelsene. Han etterlyser flere økonomiske bidrag fra Norges

forskningsråd, mange forskere bruker levekårsdata.

Økende ulikheter

- Men hva kommer det ut av alle levekårsundersøkelsene? Hvordan går det med nordmenns levekår?

Pause. Veloverveide ord blir lagt på rekke og rad etter hverandre. Når Arne blir stille på denne måten, er det noen som tror at han ikke helt vet hva han skal si. Det er feil. Vi får kortrapporten om norske levekår i fire punkter:

- Vi har stabile levekår, mye endrer seg veldig langsomt: Helsetilstanden, våre sosiale kontakter og arbeidsmiljøet også faktisk. For det andre har vi totalt sett fått det bedre materielt, med høyere inntekter, større boliger og flere forbruksgoder. For det tredje er det samtidig en del som tyder på økende ulikheter. Det er et økende sprik, og det gjelder ikke bare fordelingen av inntekter, også våre boforhold går i samme retning.

Andersen har i høst jobbet med den såkalte "Forskjellsmeldingen". I et av bidragene til denne har man laget samleindekser bygget på registerdata og svar fra intervjuundersøkelsene. Forskjellene viser seg ved at det er en økende sammenheng mellom hva vi tjener og hvordan helsa vår er. Det viser seg også at våre sosiale relasjoner blir flere og bedre jo mer vi tjener, de som tjener mye får også stadig mer ut av fritiden sin. Denne utviklingen har gått sakte og sikkert helt fra 1980 og til nå.

Andersens fjerde punkt er en viktig nyansering i den stadig oppdukken- de debatten om hvem som har det verst:

- Det er vanskelig å peke på mer generelle grupper som har det svært

dårlig. Det er store forskjeller innad i de fleste gruppene. Selv blant enslige mødre er det betydelige sosiale forskjeller, selv om gjennomsnittet for denne gruppen ligger nokså lavt. Vi må over på helt spesielle grupper for å finne mer entydige bilder: Enslige minstepensjonister, langtids sosialhjelpsklienter og langtidsledige. Her ser det mørkt ut, men samtidig er det til dels svært små grupper.

- Men er ikke oppsummeringen din basert på litt utvendige indikatorer? Hvorfor spør dere ikke rett ut: Hvordan har du det egentlig? Går det bedre eller dårligere?

- Vel, vi spør noe om folks tilfredshet på enkelte områder. Hovedinntrykket er at det ikke skjer så mye. Når vi spør om helsetilstanden, spør vi ett sted om hvordan det er nå, sammenliknet med før. Men ellers er vi ikke så opptatt av denne innfallsvinkelen.

- Har disse spørsmålene begrenset verdi?

- Det spør hva man vil. Forskningen om livskvalitet er viktig. Denne forskningen og det vi gjør supplerer hverandre. For de som skal styre landet tror jeg ikke slike spørsmål gir så mye rettledning. Svarene blir for vage, de forteller ikke hvor man skal sette inn ressursene. Men jeg er selv kommet til at det er viktig med en viss kombinasjon av disse to tilnærmingene. Særlig på arbeidsmiljøspørsmål har vi veldig mange subjektive mål og spørsmål om tilfredshet.

- Har Byrået noen konkurrenter på leveårsstatistikken?

- Nei, det er nokså lite de private meningsmålerne gjør på dette feltet. Vi har sett at det har dukket opp en del regionale undersøkelser, blant annet i Agderfylkene. Men dette er et marked som ikke er så

veldig aktuelt for oss, det krever at vi bygger ut ressursene på flere områder.

- Til slutt det kanskje viktigste spørsmålet: Hvem bruker leveårsundersøkelsene?

- Departementene og forskerne er sentrale, men også interesseorganisasjonene er svært opptatte av hva som kjennetegner levekårene for deres gruppe. Mediene er på oss, og noen ganger får vi spørsmål fra den såkalte almenheten.

Dag Ellingsen

(dag.ellingsen@ssb.no) er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for leveårsstatistikk, og redaktør for Samfunnsspeilet.